

Summary

Gekov D. V. Legal continuity as element of reorganization of legal entity. – Article.

The article is sanctified to research of legal continuity during reorganization of legal entities as forms of their stopping. Nature of legal continuity is investigated, tasks of the civil legal adjusting at determination of legal continuity in case of reorganization of legal entity, moment of origin of legal continuity, and also intercommunication of certain type of reorganization of legal entity and legal continuity.

Key words: legal entity, stopping of legal entity, reorganization of legal entity, form of reorganization of legal entity, legal continuity, types of legal continuity.

УДК 347.626.2(477)

Ю. В. Гофман

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК РІЗНОВИД ЦИВІЛЬНИХ ДОГОВОРІВ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Соціально-економічний розвиток в українському суспільстві, еволюція сімейних відносин та ставлення до шлюбу цілком об'єктивно й закономірно зумовлюють необхідність існування інституту шлюбного договору в сімейному законодавстві України. Введення договірної форми майна подружжя може не лише сприяти впорядкуванню майнових відносин, а й поліпшувати взаємодовіру між чоловіком і дружиною.

До набрання чинності Сімейним кодексом України (далі – СК України) регулювання сімейних правовідносин здійснювалося переважно в нормативно-правовому (імперативному) порядку. Одним із нечисленних випадків, коли подібні відносини, а саме відносини між подружжям, могли регламентуватися на договірній основі, є укладення шлюбного контракту. Інститут шлюбного контракту введено до Кодексу про шлюб та сім'ю України (далі – КпШСУ) Законом України від 23 червня 1992 р. № 2488-12, де йому присвячувалася єдина норма – ст. 27 [1].

У радянський період в Україні не було потреби в шлюбному договорі як інструменті договірної регуляції відносин між подружжям, тому проблеми договірної регуляції шлюбних відносин висвітлювалися лише в деяких працях із порівняльного сімейного права окремих учених, зокрема А.Г. Гойбарха, В.П. Грибанова, А.М. Белякової, О.А. Хазової, В.В. Залеського, А.В. Слепакової, Л.Б. Максимова.

З моменту проголошення незалежності України окремі порівняльні аспекти договірної регуляції відносин між подружжям були предметом досліджень О.А. Явор, І.В. Жилінкової, О.О. Ульяненко, О.М. Калітенко, Т.О. Ариванюк, О.С. Олійник, М.В. Антокольської, Є.М. Ворожейкіна, Б.М. Гонгало, В.С. Гопанчука, С.П. Індиченка, О.С. Іоффе, В.І. Кисіля, П.В. Крашеніннікова, Р.Л. Нарішкіної, Н.В. Орлової, Л.М. Пчелінцевої, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, Р.О. Халфіної, Ю.С. Червоного, Я.М. Шевченко, Н.А. Шебанової та інших науковців.

Незважаючи на значну увагу вчених до інституту шлюбного договору, дослідження питань договірної регуляції шлюбних відносин не втратили своєї актуальності. Зокрема, актуальним є визначення можливості віднесення шлюб-

ного договору до різновидів цивільно-правових договорів у сімейному праві, визначення, відповідно, поняття та правової природи цього інституту, особливостей і недоліків його нормативної регламентації.

Насамперед доцільно визначити поняття договору в цивільному праві.

У літературі можна знайти різноманітні погляди на визначення терміна «договір». Так, наприклад, О.С. Іоффе у своїх дослідженнях визначає договір як угоду двох або кількох осіб із приводу виникнення цивільних правовідносин. Водночас автор зауважує, що іноді під договором розуміється саме зобов'язання, що виникає з такої угоди, а в деяких випадках цей термін означає документ, що фіксує факт виникнення зобов'язання з волі всіх його учасників [2, с. 26].

Н.М. Єгоров під договором розуміє і юридичний факт, що лежить в основі зобов'язання, і саме договірне зобов'язання, і документ, у якому закріплено факт встановлення зобов'язального правовідношення [3, с. 428].

Що стосується предмета дослідження нашої статті, то перші спроби узагальнення наукового визначення поняття шлюбного договору (контракту) було зроблено Ф.А. Блокгаузом та І.А. Ефроном більше ста років тому в енциклопедичному словнику, у якому вони записали, що шлюбний договір – це юридичний термін сімейного права, який означає викладену в спеціальному акті угоду, укладену до чи після вступу в шлюб, що визначає майнові та деякі немайнові відносини, які постають із шлюбного союзу, як для тих, що взяли шлюб, так і для третіх осіб, інтереси яких можуть стосуватися того чи іншого з подружжя або їх разом [4, с. 624].

Згідно зі ст. 626 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків [5].

Шлюбний договір за своєю природою є особливим різновидом цивільного договору, специфіка якого полягає, зокрема, у тому, що за своїм суб'єктним складом, який визначається СК України, він є сімейно-правовим, а предмет регулювання, основу якого складають відносини власності, має переважно цивілістичні риси.

Шлюбний договір регулюється главою 10 СК України.

Відповідно до ст. 92 СК України шлюбний договір може бути укладено не лише дружиною та чоловіком (тобто подружжям), а й особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (нареченими) [6]. Однак слід зазначити, що на відміну від шлюбного договору, укладеного подружжям, який набирає чинності того ж дня, коли його реєструє нотаріус, шлюбний договір, укладений між нареченими, набуде чинності лише в день реєстрації шлюбу [6].

Точаться дискусії та висловлюються різні погляди з приводу правової природи шлюбного договору. Цим питанням займалися такі науковці, як О.А. Явор, І.Є. Красько, М.В. Антокольська, І.В. Жилінкова, О.В. Дзера, Ю.С. Червоний та інші.

Окремі юристи вважають шлюбний договір різновидом подружніх договорів [7, с. 45]. На думку Ю.С. Червоного, шлюбний договір є сімейно-правовим договором, оскільки його суб'єктами є лише подружжя [8, с. 175].

Позицію О.А. Явор щодо шлюбного договору як договору про спільну діяльність подружжя було піддано критиці [9, с. 8]. Із цього приводу І.Є. Красько зазначив, що договору про спільну діяльність не притаманне зустрічне надання

сторонами певних матеріальних благ. Інтереси сторін у цьому договорі є однорідними, чого не можна сказати про шлюбний договір, де кожна сторона має свій майновий інтерес [10, с. 80–81].

І.В. Жилінкова зазначила, що шлюбний контракт, як і будь-який інший цивільно-правовий договір, має особливості, які дають змогу розглядати його як один із видів договорів, що укладаються подружжям [11, с. 109].

За результатами аналізу позицій згаданих учених наголосимо, що шлюбний договір є різновидом цивільно-правових договорів, якому притаманні як загальні для будь-якої угоди ознаки (має відповідати основним вимогам, що висуваються до цивільно-правових правочинів, і за формою укладення, і за змістом), так і специфічні (особливий суб'єктний склад, зміст і предмет договору).

Щодо особливостей суб'єктного складу цього виду правочинів слід зробити певні зауваження. Оскільки шлюбний договір може бути укладено як до державної реєстрації шлюбу, так і в будь-який час перебування в зареєстрованому шлюбі, то суб'єктами шлюбного договору можуть виступати як подружжя, так і особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені). У разі, коли шлюбний договір укладається особами, що мають намір одружитися, він набирає чинності з дня реєстрації шлюбу, тобто вважаємо за доцільне розглядати його як умовний правочин із відкладальною умовою. Якщо сторони відмовляться від наміру одружитися, то жодних правових наслідків із факту укладення шлюбного договору не настає.

Також цікавим питанням є вік, з якого особи можуть самостійно укласти шлюбний договір. Він співпадає зі шлюбним віком та встановлюється, відповідно до ч. 1 ст. 22 СК України, для чоловіків і для жінок у вісімнадцять років. Однак в особливих випадках шлюбний вік може бути знижено. Так, згідно з ч. 2 ст. 23 СК України особа, яка досягла шістнадцяти років, має право подати відповідну заяву, і за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб. Проте це можливо лише за умови, що укладення шлюбу в такому випадку відповідає її інтересам. Неповнолітня особа, яка отримала дозвіл на укладення шлюбу, має право укласти шлюбний договір. Проте для цього необхідна, згідно з ч. 2 ст. 92 СК України, письмова згода її батьків або піклувальників, засвідчена нотаріусом. Інша справа, якщо така особа вже знаходиться в зареєстрованому шлюбі. У цьому разі згода батьків або піклувальників не потрібна, оскільки неповнолітній, укладаючи шлюб, набуває дієздатності в повному обсязі з моменту його укладення [5].

Умови дійсності шлюбного договору такі ж, як умови дійсності будь-якого цивільно-правового договору, проте зміст його не повинен суперечити закону. Зокрема, шлюбний договір не може обмежувати права подружжя, містити інші умови, які ставлять одного з подружжя у край несприятливий матеріальний стан або суперечать основним засадам сімейного законодавства [12].

Сімейний кодекс України не вказує на те, які саме умови визнаються істотними. Однак із суті й змісту ст. 153 ЦК України та самого шлюбного договору постає, що суттєвими визнаються такі умови, які необхідні для цього виду договору. Маються на увазі умови, що відображають його природу. Враховуючи те, що шлюбний договір має комплексний характер, істотними для нього є умови, які стосують-

ся його предмета, а також строку виконання (якщо умови договору мають ознаки строкової угоди).

Крім того, слід зважати на те, що кожна зі сторін має право наполягати на узгодженні таких умов, які за своїм характером не є необхідними для шлюбного договору. Ці умови також визнаються істотними.

Крім істотних умов, виокремлюють також умови звичайні й випадкові. Звичайними визнаються такі умови, згадка про які в тексті договору не є обов'язковою, оскільки вони передбачаються законодавством і стають обов'язковими для сторін внаслідок самого факту укладення шлюбного договору.

Так, наприклад, не обов'язково включати до шлюбного договору умову про неприпустимість односторонньої відмови від виконання умов шлюбного договору або зміну його умов в односторонньому порядку, оскільки неприпустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язання передбачається законодавством, зокрема ст. 162 ЦК України.

На відміну від звичайних, випадкові умови характеризуються тим, що за погодженням сторін договору змінюють положення диспозитивних норм законодавства. Так, у сімейному законодавстві закріплюється принцип спільної сумісної власності на майно, набуте подружжям за час шлюбу. Подружжя змінює це своєю угодою (шлюбним договором) і встановлює режим роздільної власності на все майно. Порівняно із законодавчими вимогами про спільність майна подружжя ця умова виявляється випадковою.

Проте слід пам'ятати, що незалежно від характеру умов, тобто незважаючи на те, чи були вони істотними, звичайними або випадковими, після укладення шлюбного договору, як, до речі, і будь-якого іншого договору, вони стають однаково обов'язковими для сторін, які мають їх дотримуватися.

Таким чином, права й обов'язки сторін виникають у подружжя з моменту досягнення ними обопільної згоди за всіма істотними умовами договору.

Головну мету шлюбного договору становить надання подружжю можливості врегулювання майнових відносин за взаємною згодою сторін. Це означає, що пара може визначити свої взаємні права та обов'язки (як подружжя між собою та/або як батьків між ними й дітьми) винятково матеріального характеру, а саме: правовий режим належного подружжю майна, порядок користування житлом, питання надання утримання.

Як зазначає із цього приводу М.В. Антокольська, основна правова мета шлюбного договору – визначення правового режиму майна подружжя та інших майнових взаємовідносин на майбутнє. А.С. Іванов визначає мету шлюбного договору так: змінити законний режим майна подружжя для максимального пристосування цього режиму до потреб подружжя. У результаті зміни законного режиму виникає режим договірний, який дещо інакше визначає майнові права та обов'язки подружжя [13, с. 166].

Підеумовуючи сказане, вважаємо за доцільне розглядати шлюбний договір як особливий різновид цивільно-правового договору зі специфічними ознаками, притаманними сімейно-правовому правочину, а саме:

а) шлюбний договір має специфічний суб'єктний склад. Так, його учасниками можуть виступати особи, що вже перебувають у шлюбі (подружжя), а також ті, які подали заяву про реєстрацію шлюбу (наречені);

б) об'єктом шлюбного договору виступає не лише те майно, яке подружжя має на момент укладення контракту, а й майно, яке буде придбано подружжям у майбутньому;

в) шлюбний договір має комплексний характер. Так, ця угода може містити положення, які стосуються не лише правового режиму майна, а й умови про надання утримання подружжям, а також умови щодо утримання дитини й виплати аліментів.

Література

1. Ромовська З.В. Коментар до глави 9 «Права та обов'язки подружжя по утриманню» Сімейного кодексу України / З.В. Ромовська // Законодавство України: науково-практичні коментарі. – 2005. – № 5. – С. 12–35.
2. Иоффе О.С. Обязательственное право / О.С. Иоффе. – М.: Юридическая литература, 1975. – 880 с.
3. Гражданское право / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – СПб.: Теис, 1996. – 552 с.
4. Энциклопедический словарь: в 82 т. / под ред. И.Е. Андреевского. – СПб.: Изд-во Ф.А. Брокгауза и И.А. Эфрона, 1890–1907. – Т. 4: Битбург–Бинчук. – 1895. – 939 с.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 1308.
6. Сімейний кодекс України: Закон України від 1 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
7. Дзера О.В. Укладення подружжям угод щодо їх спільного майна / О.В. Дзера // Радянське право. – 1978. – № 11. – С. 45–47.
8. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / под ред. Ю.С. Червоного. – К.: Истина, 2003. – 520 с.
9. Явор О.А. Функції шлюбного контракту в сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О.А. Явор; Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 1996. – 18 с.
10. Красько И.Е. Правовая природа брачного контракта / И.Е. Красько // Проблемы законности: Республиканский межведомственный науч. сб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. академія України, 1998. – Вип. 33. – С. 79–82.
11. Жилінкова І.В. Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку / І.В. Жилінкова // Право України. – 2000. – № 6. – С. 108–111.
12. Новицька І.В. Шлюбний договір та його особливості / І.В. Новицька // Нотаріат для вас. – 2010. – № 7–8. – С. 72–77.
13. Дякович М.М. Сімейне право: [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / М.М. Дякович. – К.: Правова єдність, 2009. – 512 с.

Анотація

Гофман Ю. В. Шлюбний договір як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. – Стаття.

У статті аналізується шлюбний договір як особливий різновид цивільно-правового договору. Окрема увага звертається на специфічні ознаки цього договору, які притаманні сімейно-правовому правочину. Деталізується суб'єктний склад, об'єкт та комплексний характер шлюбного договору.

Ключові слова: договір, цивільний договір, шлюбний договір, суб'єкти договору, зміст договору, предмет договору, об'єкт договору, специфічні ознаки договору.

Аннотация

Гофман Ю. В. Брачный договор как разновидность гражданских договоров в семейном праве Украины. – Статья.

В статье анализируется брачный договор как особая разновидность гражданско-правового договора. Отдельное внимание обращается на специфические признаки такого договора, которые присущи семейно-правовой сделке. Детализируется субъектный состав, объект и комплексный характер брачного договора.

Ключевые слова: договор, гражданский договор, брачный договор, субъекты договора, содержание договора, предмет договора, объект договора, специфические признаки договора.

Summary

Hofman Y. V. Prenuptial agreement as a kind of civil contract in family law of Ukraine. – Article.

The article analyzes the prenuptial agreement (marriage contract) as a special kind of civil law contract. Special attention is drawn to the specific features of this contract, which are inherent in a family law transaction. Subjects, object and the complex nature of the marriage contract are considered in detail.

Key words: contract, civil contract, prenuptial agreement, subjects of the contract, content of the contract, subject matter of the contract, object of the contract, specific features of the contract.